

8-11 Yaş İçin Yapay Zekâ Okuryazarlığı

Anlamak, sorgulamak ve kendi düşüncesini korumak için kısa bir rehber

ESRA OBUT

Dil • Kültür • Yapay Zekâ & İnsan İş Birliği

Bu yaşta neyi öğrenmesini istiyoruz?

8-11 yaş döneminde çocuklar yapay zekâyı ödev, araştırma, oyun ve içerik üretimi için daha bağımsız kullanmaya başlayabilir. Bu rehber, yetişkinlerin çocuğa yalnızca aracı kullanmayı değil, aracın sonucunu değerlendirmeyi ve kendi düşüncesini korumayı öğretmesine yardımcı olmak için hazırlandı.

BU REHBER NASIL KULLANILIR

Sayfaları sırayla okumak zorunda değilsiniz. Bir uygulama kullanıldığında, ödev yapılırken ya da araştırma yapmak gerektiğinde ilgili bölümü açın ve soruları birlikte konuşun. Yazılabilir iki etkinliği farklı konularla yeniden kullanabilirsiniz.

Aşağıdaki kazanımlar, çocuğun yapay zekâyla karşılaştığında hangi düşünme becerilerini kullanmasını hedeflediğimizi gösterir:

- Yapay zekânın yalnızca sohbet botu olmadığını fark etmesi.
- Veri, örüntü ve tahmin arasındaki ilişkiyi anlayabilmesi.
- Akıcı ve kendinden emin bir cevabın yanlış olabileceğini bilmesi.
- Yapay zekânın ürettiğini kontrol edebilmesi ve değiştirebilmesi.
- Yardım alırken kendi düşüncesini ve son kararını koruyabilmesi.

YETİŞKİNİN ROLÜ

Her cevabı vermek değil, çocuğun “Nasıl biliyoruz?”, “Ne eksik?” ve “Başka türlü olabilir mi?” sorularını sormasına eşlik etmektir.

HER BÖLÜMDE AYNI ÜÇ ADIM

1 ÖNCE ÇOCUK

Ne bildiğini, tahminini veya ilk fikrini söyler.

2 SONRA ARAÇ

Yapay zekâ seçenek, açıklama ya da geri bildirim sunar.

3 SON KARAR

Çocuk kontrol eder, değiştirir ve karar verir.

Yapay zekâ nerede devreye giriyor?

Çocuklar yapay zekâyı çoğu zaman yalnızca sohbet botlarıyla ilişkilendirir. Oysa öneri, sıralama ve kişiselleştirme sistemlerini fark etmeleri, yapay zekânın günlük seçimlerini nasıl etkileyebildiğini anlamalarının ilk adımıdır. Bunu anlatmak için teknik tanımlardan değil, çocuğun kullandığı uygulamalardan başlayabilirsiniz.

BİRLİKTE İNCELEYİN

Sık kullanılan bir uygulamayı açın. Çocuğa şunları sorabilirsiniz: “Burada ne seçiliyor ya da sıralanıyor?” “Sistem benim için neyi tahmin ediyor?” “Bu öneri neden karşıma çıkmış olabilir?”

Yapay zekâ nasıl öğreniyor?

Yapay zekânın örneklerden hareket ettiğini göstermek, çocuğun bir sonucu değişmez gerçek olarak görmesini önler. Evdeki nesneleri renk, biçim veya kullanım amacına göre gruplandırın; ardından hiçbir gruba tam uymayan bir nesne ekleyin. Hangi özelliğe baktığımız değiştiğinde sınıflandırmanın da değişebileceğini birlikte konuşun.

ÖRNEKLER

ÖRÜNTÜ

TAHMİN

İnsanlar örnekleri toplar, seçer, adlandırır ve gruplandırır. Bu nedenle sonuçların arkasında yalnızca sistem değil, insanların yaptığı seçimler de bulunur.

SORABİLECEĞİNİZ SORULAR

Kimler ve hangi örnekler var? Kimler eksik? Farklı örnekler kullanılsaydı sonuç değişir miydi?

İnsan gibi konuşması, insan gibi anladığı anlamına gelmez

Akıcı ve sıcak bir dil, çocukların karşısındaki sistemi insan gibi algılamasına ve cevaba gereğinden fazla güvenmesine yol açabilir. Yetişkinin görevi yapay zekâyı korkutucu göstermek değil, konuşma biçimiyle gerçek anlama arasındaki farkı görünür kılmaktır.

BİRLİKTE İNCELEYİN

“Yapay zekâ bizim gibi konuşabilir, peki onun anıları ve yaşadığı bir hayat var mı?” “Bir insan gibi cümle kurması, gerçekten insan gibi düşündüğünü ve hissettiğini gösterir mi?”

GÖREBİLECEĞİ

- Doğru ve yanlış cevaplar
- Çalışma süresi
- Puanlar ve tıklamalar

GÖZDEN KAÇIRABİLECEĞİ

- Çocuğun neden zorlandığı
- Nasıl düşündüğü ve neyi merak ettiği
- Bağlam ve farklı çözüm yolları

CEVABI BİRLİKTE KONTROL EDİN

Yapay zekâ olmayan bir kitap adı verebilir, tarihi yanlış yazabilir veya eksik bilgiyi kesinmiş gibi anlatabilir.

1. Kontrol edeceğiniz üç iddia seçin. 2. Kitap, güvenilir kaynak ya da uzmana bakın. 3. “Bundan emin olmak için nereye bakabiliriz?” diye sorun.

Kendinden emin görünmek başka, doğru olmak başkadır.

Önce çocuğun düşünmesine alan açın

Yapay zekâ cevabı en başta verdiğinde çocuk sonuca daha hızlı ulaşabilir, ancak kendi bilgisini sınama ve düşüncesini kurma fırsatını kaybedebilir. Önce çocuğun tahmin etmesini, denemesini veya ilk taslağını oluşturmasını isteyin; yapay zekâyı bundan sonra devreye alın.

1

ÇOCUK

Tahmin eder, dener ya da ilk taslağını kurar.

2

YAPAY ZEKÂ

Alternatif, soru, açıklama veya geri bildirim sunar.

3

BİRLİKTE

İki yaklaşım karşılaştırılır; eksikler ve ayrılıklar konuşulur.

4

ÇOCUK

Değiştirir, gerekçesini söyler ve son kararı verir.

YAPAY ZEKÂ NE YAPABİLİR?

Çalışmaya hız kazandırabilir, soru sorabilir, takıldığı kavramı başka bir örnekle açıklayabilir, çocuğun bildiklerini genişletmesine veya eksiklerini görmesine yardımcı olabilir, taslağına geri bildirim verebilir ve araştırma yolları önerebilir.

ÖNERİ

Çocuktan bildiği bir konuyu önce kendi cümleleriyle anlatmasını isteyin. Ardından yapay zekâdan eksik, belirsiz veya yeniden kontrol edilmesi gereken noktalar için geri bildirim alın.

Önce Ben Anlatayım

Bu etkinlikte çocuk, iyi bildiği ve sevdiği bir konuyu önce kendi cümleleriyle anlatır. Yapay zekâ daha sonra cevabı tamamlamak için değil, eksik veya belirsiz noktaları fark ettirmek için kullanılır.

NASIL UYGULANIR?

Çocuk bir hayvanı, sporu, kitabı, oyunu ya da ilgilendiği başka bir konuyu seçsin. Aşağıdaki bölümleri önce yapay zekâdan yardım almadan doldursun.

SEÇTİĞİM KONU

BU KONU HAKKINDA BİLDİKLERİM

EMİN OLMADIĞIM VEYA MERAK ETTİĞİM ŞEYLER

YAPAY ZEKÂNIN GERİ BİLDİRİMİ: EKSİK, BELİRSİZ YA DA KONTROL EDİLMESİ GEREKENLER

KONTROL ETTİKTEN SONRA EKLEDİĞİM / DEĞİŞTİRDİĞİM BİLGİ

Son karar: Yapay zekânın her önerisini eklemek zorunda değilim. Kontrol eder, uygun bulduklarımı kendi cümlelerimle kullanırım.

Çıktı Kontrol Laboratuvarı

Bu etkinlik, çocuğa bir cevabın tamamına tek seferde güvenmek yerine içindeki bilgileri ayrı ayrı değerlendirmeyi öğretir. Çocuğun iyi bildiği bir konuda yapay zekâdan kısa bir açıklama isteyin; içinden üç iddia seçip her birini birlikte kontrol edin.

1

YAPAY ZEKÂNIN İDDİASI

NEREDEN KONTROL ETTİK?

SONUÇ

☐ Doğru ☐ Eksik ☐ Yanlış

FİKRİMİZ DEĞİŞTİ Mİ? NEDEN?

2

YAPAY ZEKÂNIN İDDİASI

NEREDEN KONTROL ETTİK?

SONUÇ

☐ Doğru ☐ Eksik ☐ Yanlış

FİKRİMİZ DEĞİŞTİ Mİ? NEDEN?

3

YAPAY ZEKÂNIN İDDİASI

NEREDEN KONTROL ETTİK?

SONUÇ

☐ Doğru ☐ Eksik ☐ Yanlış

FİKRİMİZ DEĞİŞTİ Mİ? NEDEN?

Bir iddianın kaynağını bulamadıysak onu doğru kabul etmek zorunda değiliz.

Son karar çocukta, sorumluluk yetişkinde

8-11 yaşındaki bir çocuğun yapay zekâyla güvenli ve bilinçli bir ilişkiyi tek başına kurmasını bekleyemeyiz. Yetişkin, kullanılan aracın yaşa uygunluğunu, hizmet koşullarını, veri kullanımını ve içerik güvenliğini kontrol etmeli; önemli kullanımlarda çocuğa eşlik etmelidir.

AİLE İÇİN DÖRT NET KURAL

- Ad, okul, adres, fotoğraf ve özel konuşmalar paylaşılmaz.
- Ödev ya da önemli kararlar yalnızca tek bir yapay zekâ cevabına bırakılmaz.
- Şaşırtan, korkutan veya uygunsuz içerik yetişkinine gösterilir.
- Yapay zekâdan gelen içerik kullanılmadan önce kontrol edilir; son hâlini çocuk verir.

ÇOCUĞA KALABİLECEK DÖRT SORU

- “Buna güvenebilir miyim?”
- “Başka nereden kontrol edebilirim?”
- “Bu araç burada gerçekten gerekli mi?”
- “Son karar hâlâ bana mı ait?”

Hedefimiz her soruda yapay zekâyâ başvuran değil, onu ne zaman kullanacağını, ne kadar güveneceğini ve hangi noktada kendi düşüncesine döneceğini bilen çocuklar yetiştirmektir.

Nereden başlayabilirsiniz?

Program ve kaynak önerileri

Aşağıdaki kaynakları çocuğa tek başına bırakılacak uygulamalar olarak değil, birlikte inceleme ve konuşma araçları olarak kullanabilirsiniz. Yaşa uygun bir etkinlik seçin, süreç boyunca çocuğun ne fark ettiğini sorun ve sonuçları birlikte değerlendirin.

TEACHABLE MACHINE

teachablemachine.withgoogle.com

Görüntü, ses ve poz örnekleriyle kod yazmadan basit bir model eğitmeye ve örneklerin sonucu nasıl değiştirdiğini görmeye yardımcı olur.

DAY OF AI

dayofai.org

8-10 yaş için ücretsiz dersler; aileler için kısa videolar, konuşma kartları ve ev etkinlikleri sunar.

AI4K12

ai4k12.org

Yapay zekânın temel fikirlerini yaş düzeylerine göre düzenleyen çerçeve, Türkçe poster metni ve seçilmiş eğitim kaynakları sunar.

MACHINE LEARNING FOR KIDS

machinelearningforkids.co.uk

Çocukların kendi örnekleriyle basit modeller eğitip sonuçları Scratch projelerinde kullanmasına yardımcı olur.

KÜÇÜK NOT

Kaynakların çoğu İngilizcedir. Çocuğun yaşı ve deneyimine göre yetişkin ya da eğitimci desteği gerekebilir.

Yapay zekâ çocuğun düşünmesinin başlangıcı değil, düşüncesini geliştiren ikinci adım olsun.